

ONBEŞİNCİ YÜZYILIN İLK YARISIYLA ONALTINCI
YÜZYILIN BAŞLARINDA

MEMLÛK SULTANLARI YANINA İLTİCA ETMİŞ
OLAN OSMANLI HANEDANINA MENSUB
ŞEHZADELER

Ord. Prof. İ. H. UZUNÇARŞILI

Osmanlı Devleti'nde bir saltanat kanunu olmadığından dolayı bu devletin kuruluşundan itibaren —Orhan'ın kardeşi Alâüddin Bey müstesna— Osmanlı Şehzadeleri ya bir ısyan hareketi neticesinde¹ yahut böyle bir harekete geçmesi ihtimaline binaen² öldürülmüşler yahut da gözlerine mil çekilip kör edilerek bir mahalde oturtulmuşlardır³. Bunlardan başka babalarına karşı muhalefet edenler de vardır⁴.

¹ Birinci Murad, hükümdar olduğu zaman kardeşlerinden, Kantaküzen'in kızı *Teodora*'dan doğmuş olan Şehzade Halil ile *İsporça* adındaki islâmiyeti kabul etmiş olan diğer bir Rum kadından doğan İbrahim, babaları Orhan Gazi'nin ölümünden sonra saltanat iddiasına kalkıştırlarsa da, derhal elde edilerek katledilmişlerdir. Bu hususta Ahmedî, İskendernâmesinin Osmanlı tarihi kısmında

*Oldular yâği anâ kardeşleri
Kamunun bitti elinde işleri*

beyti ile buna işaret etmektedir.

² Birinci Kosova muharebesi'nin sonunda, Murad Hüdavendigâr'ın şahadeti ve Yıldırım Bayezid'in hükümdar olması üzerine, bir gaile çıkarmasından korkulan *Karesi* sancakbeyi Şehzade Yakub Çelebi'nin boğulması hâdisesi.

³ Çelebi Sultan Mehmed biraderi Emîr Süleyman'ın oğlu Orhan Çelebi'nin ve İkinci Murad'da kardeşleri Yusuf ile Mahmud'un gözlerine mil çektirip *Bursa*'da veya kendilerine dirlik olarak verilen bir mahalde oturtmuşlardır.

⁴ Birinci Murad'ın oğlu Savcı, İkinci Bayezid'in oğlu Selim ve Kanunî Sultan Süleyman'ın oğlu Bayezid bunlardandır. Kanunî'nin büyük oğlu Mustafa entrikalar neticesinde ocaklı tarafından hükümdar yapılacak diye katledilmiştir.

Fatih Sultan Mehmed, eskidenberi devam edip gelen teâmülü de nazarı dikkate alarak meşhur kanunnâmesini tedvin ettiği zaman, saltanata geçen hükümdarın nizam-ı âlem için kardeşlerini öldürmesini bir madde olarak kanunnâmeye koydurmuş⁵ ve bu kanun Dördüncü Mehmed'in hükümdarlığına kadar yüz seksen seneye yakın bir zaman devam ederek ondan sonra hanedandan en yaşlısının hükümdar olması usulü teessüs etmiştir⁶.

Hükümdar olan şehzadenin, kardeşlerini öldürmeleri ve yeni hükümdarın eli kanlı olarak saltanata geçmesi hakikaten menfur ve acıklı bir hal ise de söylediğimiz gibi, kimin hükümdar olması lâzım geldiğine dair bir kanun tesbit olunmadığından hayatta olan şehzadelerin ya ölüm korkusundan komşu devletlere kaçmaları veyahut onlar tarafından teşvik neticesinde saltanat iddiasıyla ortaya çıkmaları veyahut da saltanat ihtirasiyle muhalefete kalkışmaları geniş ölçüde kanlı hâdiselere sebep olmuştur ki, bunun en korkuncu Ankara muharebesinden sonra on bir sene sürmüş olan Yıldırım Bayezid'in oğulları arasındaki saltanat kavgalarıdır.

Osmanlı şehzadelerinin hükümdar olmak dâvasıyla ortaya çıkarak gaile ihdas etmelerinden en çok istifade eden, ilk zamanlarda Bizans İmparatorluğu olmuştur; bu suretle İmparator elinden çıkmış olan yerleri kısmen geri almış, kendisine rehin olarak bırakılan şehzadeleri başı sıkıldıkça Osmanlı ülkesine salıvererek devletin başına gaile çıkarmağı âdet etmişti ki⁷ bu hal, tarihlerde teferruatiyle görülmektedir.

⁵ Fatih'in Kanunnâmesinde kardeş katline dair olan madde aynen şöyledir: "Her kimesneye evlâdımdan saltanat müyesser ola, karındaşların nizam-ı âlem için katletmek münasibdir; ekser ulema dahi tecviz etmiştir; anıla âmil olalar" *Tarih-i Osmani Encümeni mecmuasının ilâve nüshası sene 1330, s. 27.*

⁶ Birinci Ahmed'in ölümünden sonra (1617 M.) şehzadeleri küçük olduğundan, yirmi altı yaşında bulunan kardeşi Birinci Mustafa hükümdar ilân edilmiş ve bu suretle babadan oğula geçen saltanat usulü bozulmuştur; hattâ bundan dolayı Mustafa'nın hal'ile hükümdar olan Sultan Ahmed'in büyük oğlu İkinci Osman, kendi saltanat hakkına riayet edilmediği için sadaret kaymakamiyle şeyhulislâmı azletmiştir. İkinci Osman, Lehistan seferine giderken, yetişkin olan kardeşi Şehzâde Mehmed'i boğdurmuş ve Dördüncü Murad da kardeşlerinden Bayezid ile Süleyman'ı *Revan seferi* esnasında ve Kasım'ı da *Bağdad seferi* sırasında aynı akıbete uğratmıştır. Dördüncü Mehmed'in, hükümdar olduktan sonra (1648) çocukluk devri geçince kardeşleri Süleyman ile Ahmed'i öldürmek istediye de validesi Turhan Hatice Sultan'ın bu şehzadeleri himaye etmesi dolayısıyla bunlar kurtulmuşlardır; işte bundan sonra hanedanın en yaşlısının hükümdar olması kaide olmuştur.

Bu kısa mukaddimeden sonra asıl mevzuumuza esas olan *Mısır*'a Memlûk sultanlarının yanına kaçan Emîr Süleyman'ın evlâdlarıyla İkinci Bayezid'in oğlu Korkut ve Şehzade Ahmed'in oğulları Süleyman, Alâüddin ve Kasım'dan bahsedelim :

Yıldırım Bayezid'in *Ankara* muharebesinde esir düşmesi üzerine büyük oğlu Emîr Süleyman hükümdar olmuş ve tarihlerde görüldüğü üzere Süleyman, *Edirne*'ye baskın yapan kardeşi Musa Çelebi'den kaçıp *İstanbul*'a iltica etmek isterken 813 H.-1410 M. de yolda katledilmiş ve bildiğimize göre iki oğlu ile bir kızı kalmıştı. Oğullarından birisinin adı Mehmedşah Çelebi diğerinin de Orhan Çelebi idi.

Bunlardan Mehmedşah Çelebi, babasının ölümünden epey zaman sonra yani 5 Muharrem 825 ve 30 Aralık 1421 de *Darende*'de ölmüş ve *Amasya*'da şehzadeler türbesine defnedilmiştir. *Darende* o tarihlerde Memlûk devleti elinde bulunduğundan bu şehzadenin ne suretle oralarda bulunduğu şimdilik malûm değildir. Mehmedşah Çelebi'nin bir yolunu bulup *Suriye* veya *Mısır*'a kaçırılıp herhangi bir hâdise ihtimaline binaen, hudutta oturtulduğu hâtıra gelmekte ise de, bu mütalâa nihayet bir ihtimalden ileri geçemez.

Mehmedşah Çelebi'nin *Amasya*'daki kabir kitabesinde *Darende*'de ölerak *Amasya*'ya defnedilmiş olduğu aşağıdaki manzum kabir kitabesiyle mensur tarihten anlaşılmaktadır. Kitabe aynen şöyledir⁸ :

Sorarsan kimdürür, bu gonca-i can
Mehemmed Şâh bin Sultan Süleyman
Ki Darende'de verdi tatlu cânı
Gelüb oldu Amasiyede mihman

⁷ Emîr Süleyman Rumeli'ye geçerek bazı arazi ile beraber kardeşleri Kasım ile Fatma'yı İmparator Manüel'e rehin bırakmıştır. Bizans tarihleri rehin bırakılan şehzadenin iki olup birisinin hıristiyan olduğunu yazarlar. Yıldırım Bayezid'in oğlu Mustafa Çelebi ile Çelebi Mehmed'in oğlu diğer Mustafa Çelebi ve Emîr Süleyman'ın oğlu Orhan Çelebi de saltanat iddiasıyla ortaya çıkarılmışlardır.

⁸ *Kitabeler (birinci kısım)*, s. 136.

baş taşındaki kitabe :

۱ - ارتحل المرحوم ۲ - المعصوم طاب ثراه وجعل الجنة مثواه

Ayak taşı kitabesi :

۱ - قد ارتحل روضة الجنان والرضوان ۲ - في خامس شهر محرم الحرام

سنة خمس ۳ - وعشرين وثمانماية

Aşağıda bahsedeceğimiz bir şehzade ile kız kardeşinin *Mısır*'a kaçırıldığı gibi, bunun da daha evvel bir yolunu bularak ölümden kurtulmak üzere o tarafa kaçırıldığı zannolunur. Kabir kitabesindeki (mâsum) tâbiri, iffet ve ismet sahibi mânasına geldiği gibi, henüz yaşının küçük olduğunu da gösterir; mamafih babasının ölümü tarihine göre, yaşının en aşağı on iki, onüç olması icabediyor.

Emîr Süleyman Çelebi'nin diğer oğlu Orhan Çelebi'ye gelince, bu, babasının sağlığında kız kardeşiyle beraber Bizans imparatoruna rehin bırakılmıştı.⁹ Musa Çelebi *Rumeli*'de hükümdar olduktan sonra babası Yıldırım Bayezid'in felâketine İmparatorun sebep olduğunu iddia ederek biraderi Süleyman Çelebi'nin İmparator'a terk ettiği yerleri geri almağa çalışıyordu; İmparator Manüel, Musa'yı kendisine karşı olan hareketinden uzaklaştırmak için Emîr Süleyman'ın oğlu şehzade Orhan'ı evvelâ *Eflak*'a ve oradan da *Rumeli*'ye sevk etmişti; *Tesalya* ve *Selânik* taraflarında saltanat dâvasıyla ortaya çıkan Orhan üzerine giden Musa Çelebi, onu mağlûp ederek *Selânik*'e kaçırmış ve Musa orasını da muhasara etmiş ise de alamamıştı.¹⁰

⁹ *Behişî s. 50 Tacü't-tevarih, c. I, s. 276, Münecimbaşı, c. III, s. 330 ve Solakzâde, s. 126*, bu şehzâdenin Emîr Süleyman'ın oğlu olduğunu beyan ederlerse de adlarını yazmazlar. Orhan ile kız kardeşinin İmparator'a rehin olarak verildiğini *Âyıkpaşazâde (s. 83)* kaydeder. Yine aynı suretle *Oruc Bey* de isim zikretmiyerek, Emîr Süleyman'ın oğluyla kızının rehin olarak bırakıldıklarını söyler. *Ravzat ü'l-ebrrar* Orhan yerine rehin verilenin Mustafa olduğunu beyan eder (s. 362).

¹⁰ *Halkondil (Paris tab'ı, s. 85)*. Halkondil, İmparator'un Orhan'ı ele alıp Musa'ya karşı çıkardığını, fakat Musa Çelebi'nin Orhan'ın lalası Balaban'ı ele alarak kendisine celbedip o suretle Orhan'ı *Tesalya*'da yakalayıp öldürdüğünü beyan ederse de Orhan'ın ölümü hakkında yanılır. Françes ise İmparator'un *Anadolu*'ya adamlar göndererek Orhan'ı getirtip *Rumeli*'ye salıverdiğini ve Musa'nın, Orhan'ı yakalayıp gözlerine mil çektiğini beyan ile daha sonra Çelebi Mehmed zamanındaki hâdiseler ile bunu karıştırır (*Bon tab'ı, s. 83*).

İmparator Manüel, Musa Çelebi'ye karşı Çelebi Mehmed'le anlaşarak birbirlerinin aleyhine hareket etmeyeceklerine ve daima dost kalacaklarına dair yeminli bir muahede yapmıştı. Musa Çelebi galesi bitip Mehmed Çelebi bütün memlekete sahib olduktan sonra, İmparator ya *Selânik*'ten kendi yanına gelen veyahut daha evvel *Selânik*'ten gelerek yanında bulunan Orhan Çelebi'yi *İstanbul*'a kabul etmemiş veyahut *İstanbul*'dan çıkarmıştı ¹¹.

Orhan Çelebi yanında bulunan babasının adamlarıyla *Rumeli*'ye geçmişti. Çelebi Mehmed, Musa Çelebi galesini bitirdiği sırada, şehzade Orhan'ın *Eflak* tarafına gitmek üzere *Karadeniz* sahilinden karaya çıktığını ve o taraflardaki akıncıların bunun başına toplandığını haber almıştı. Filhakika akıncılar, Orhan'ın yanına gelerek kendisine yardım vaadiyle alıp *Yanbolu* taraflarına götürmüşlerdi ¹².

Bunun üzerine Çelebi Sultan Mehmed, hemen *Edirne*'den çıkararak Orhan'ın üzerine gitmiş, Orhan'ın yanındaki kalabalığı dağıtarak lalası Terzibaşı Zaganos, Orhan'ı pâdişahın yanına götürmüş ve öldürmeyip gözlerine mil çekildikten sonra *Bursa*'ya gönderilmiştir ¹³. Bu hâdiseyi müteakip *Bursa*'ya gelen Çelebi Meh-

¹¹ "Sultan Mehmed kim, Musa ile kavuşurken *İstanbul* tekfurı Emîr Süleyman oğlunu almazlandı ; yani Sultan Mehmed'le ahdü peymanı vardı anıncün oğlanı kabul etmedim demek ister..." *Âşıkpaşazâde*, s. 86.

¹² Orhan "*İstanbul*'dan çıktı *Eflak*'a gitmek istedi. *Karın ovası*'nın (*Karinâbad*) akıncıları yanına varup gelberu biz seninle oluruz dediler aldılar *Niğbolu*'ya (*Yanbolu* olacak) iletiler ..." *Âşıkpaşazâde*, s. 83. Münecimbaşı şöyle diyor: "Süleyman Çelebi'nin oğlu ki pederi hayatında *İstanbul* tekfürünün yanında rehin idi validi ile hukuk ve pâdişah hazretleri ile dahi muahede ve müsaleha üzere olmakla "şehzadeye bunda durmak olmaz" deyu cevap verdi; ol dahi çıkıp *Karinabad*'a vardı, ondan *Ejflak*'a dahi geçmek mülâhazasında iken başına vafir eşkiya cem oldu; *Yanbolu* nevahisine hücum ettiler..." c. III, s. 330 ve *Tacü't-tevarih*, c. I, s. 276.

¹³ Orhan Çelebi'nin, *Rumeli*'ye gönderilmesi, Çelebi Mehmed aleyhine bir gaile çıkarmak demek olup bu da aralarındaki yeminli muahedeye ve sıkı dostluğa aykırı idi; İmparator'un, şehzadeyi doğrudan doğruya, pâdişaha teslim etmemesi, Emîr Süleyman'la İmparator arasındaki dostluk icabı imiş. Orhan'ın başındaki akıncıların dağılivermesi ve Orhan'ın kolayca elde edilip öldürülüyerek gözlerine mil çekilmekle iktifa edilmesi İmparatorla Çelebi Mehmed arasındaki bir anlaşma neticesi olması hâtura geliyor. Yani İmparator, Orhan'ın katledilmemesi hususunda Çelebi Mehmed'den söz almış ve Orhan'ın hayatının muhafazasına yeminli olduğu için anı eliyle teslim etmiyerek *İstanbul*'dan çıkarmış olmalıdır; yahut da Çelebi Mehmed acıyarak öldürmemiştir.

med, Orhan'a *Geyve Akhisari*'nda *Çardak* köyünü mülk olmak üzere verip *Geyve* veya *Bursu*'da oturmasını emreylemiştir.¹⁴ Çelebi Mehmed, Orhan'ın kız kardeşini de bir sancak beyine vermiştir. Pâdişah *Bursa*'ya geldikçe Orhan Çelebi'yi getirterek gönlünü alıp kendisine ihsanlarda bulunurmuş.

Orhan Çelebi, *Bursa* ve havalisinde birkaç sene süren taun hastalığı zamanında 832 H.- 1429 M. de vefat etmiştir. *Bursa*'da Murad Hudavendigâr türbesine defnedilmiştir. Orhan Çelebi, kendisine mülk olarak verilen dirliğini *Akhisar*'da yaptırmış olduğu camie vakfetmiştir¹⁵.

Arap kaynakları, Orhan Çelebi'yi yanlış olarak Çelebi Mehmed'in oğlu olarak gösterirler ve İkinci Murad'ın, kardeşi Orhan'ın gözlerine mil çektiğini ve çocuğu olmasın diye tevhülünden menettiğini beyan ederler.¹⁶ Çelebi Mehmed'in oğullarının isimleri malûm olup Orhan adında bir oğlu olduğu bilinmiyor; Orhan'ın *Mısır*'a kaçırılan oğlunun adının Süleyman olduğuna göre Orhan'ın Çelebi Mehmed'in değil Emîr Süleyman'ın oğlu olduğu ve kendi oğluna da babasının adını koyduğu anlaşılır.

Orhan Çelebi mülk olarak kendisine verilen mıntakada *Akhisar*'da veyahut *Bursa*'da oturduğu esnada, tabî ihtiyacı sebebiyle yanına gizlice bir cariye verilerek, ondan birisi erkek diğeri kız iki çocuğu doğmuştur. Duyulmamak için çocuklar gizli olarak büyütülmüş ve bilhassa erkek çocuğun haber alınarak öldürüleceği muhakkak olduğundan, her ikisi de babalarının kölesi tarafından kaçırılmıştır. Çocukların kaçırılışı babaları Orhan'ın ölümünden sonra idi. Çocuklardan erkek olanın adı Süleyman ve kızınki ise Fatma Şahzade idi. Kaynaklardaki kayda göre, takribi olarak Arap tarihlerinin Hund Şehzade dedikleri kız çocuk 825 H.- 1422 M. de ve on-

¹⁴ *Behiştî*, s. 50 de Orhan'ın *Geyve Akhisari*'nda oturup Çelebi Mehmed *Bursa*'ya geldikçe kendisini getirterek görüştüğünü yazar.

¹⁵ *İnegöl* kazası dahilindeki evkaf-ı selâtinin "Vakf-ı merhum Orhan Çelebi bin emîr Süleyman. karye-i Akhisar Hane 10, mücerred 3, hasıl maa cizye 6952 (*Başve-kâlet arşivi tahrir dejeri numara 266*, s. 22 ve) *Neşri tarihi*, s. 542 (*Türk Tarih Kurumu yayınlarından*) ve *Âşıkpaşazâde (İstanbul tab'ı)* s. 86.

¹⁶ المنهل الصافي *E-lmenhel-ül-sâfi* (İbn Tanrı-Berdi).. daha sonraki nota bakınız.

dan küçük olan şehzade Süleyman da 826 H.- 1423 M. de doğmuşlardır. ¹⁷

Bu iki çocuğun ne suretle, yani deniz veya kara yolundan *Mısır*'a geldikleri malûm değilse de, en emin ve kestirme vasıtanın deniz yolu olması dolayısıyla, bir gemi ile kaçırılmış olmaları kuvvetle muhtemeldir. Bu tarihte Memlûk Sultanı Melik Eşref Barsbay idi. Barsbay bu iki kardeşi sarayına kabul etti; Süleyman'ı, kendi oğlu Melik Aziz Yusuf'a arkadaş yaptı. ¹⁸ Hund Şahzade'yi de hareme yani ailesi arasına gönderdi. Bu çocukların *Kahire*'ye getirildikleri sene belli değildir; 1429 ile 1435 arasında olması muhtemeldir. ¹⁹

Bu sırada Osmanlı pâdişahı bulunan İkinci Murad, bunların kaçırıldıklarını haber alınca, Barsbay'a mükerreren adam ve nâme göndererek çocukları istedi; fakat Memlûk Sultanı, Osmanlı hükümdarlarının kardeşlerini ve akrabalarını saltanat iddia ederek düşmanlarının bunlar vasıtasıyla gaile çıkarmalarından korkarak kendi oğullarından maadasını öldürdüklerini bildiğinden, bu iki çocuğu göndermedi; bunların tahsil ve terbiyeleri için muallim lalalar tayin eyledi.

İkinci Murad, Barsbay'dan red cevabı alınca bunları —Bilhassa Süleyman'ı— elde etmek için, büyük bir para mukabilinde çocukları *Mısır*'a getiren köleyi gizlice elde etmek istedi ve o suretle bu iki çocuğu kaçırmak üzere tüccar kıyafetinde askerî sınıftan birtakım adamları gemi ile *Mısır*'a gönderdi; bunlar *Reşid*' limanına gelerek demirlediler; ve bir vasıta ile *Kahire*'de çocukları kaçırılmış olan köle ile görüşerek onu külliyetli para mukabilinde kandırdılar; köle bu çocukları kaçıрмаğı kabul eyledi.

¹⁷ Hund Şahzâde ile Süleyman'ın doğum tarihleri, mehzarımızın vefatları esnasındaki yaşlarını takribî olarak tahmin ettiklerine göre olup ben de o tahmin üzerine yine takribî olarak metinde gösterdim.

¹⁸ Barsbay'ın oğlu Melik Aziz Yusuf, 1438 de babasının ölümü üzerine Memlûk Sultanı ilân edilmiş ise de pek az sonra hal'edilerek büyük emirlerden Melik Zâhir Çakmak hükümdar olmuştur.

¹⁹ Bu tahmin çocukların yaşlarına göredir. Barsbay 1422 den 1438 senesine kadar hükümdar olduğundan, onun saltanatı zamanında bunların *Kahire*'ye getirildikleri malûmdur; fakat çocukların kaçırılacakları yaşa gelmeleri için bilhassa Şehzade Süleyman'ın beş, altı yaşında ve belki biraz daha büyücek olması icabeder.

Çocukların kölesi bir sabah erkenden Süleyman ile Hund Şahzade'yi alarak *Nil*'den bir kayığa binip *Reşid*'de bulunan gemiye götürdü; oradan hemen bunları alıp kaçıracaktı; fakat hava rüzgârsız olduğundan gemi hareket edememişti; Melik Eşref Barsbay, çocukların kaçırıldıklarını haber alınca fevkalâde hiddetlendi, bu iş kendisine pek ağır geldi. Müverrih İbn-i Tanrı-Berdî'nin kaydına göre, sultanın bu derecedeki hiddeti hiç görülmemiştir. Hemen maiyyetindeki *haseki*'lerden ve kölelerden bir kısmını göndererek bunların yakalanmalarını emreyledi; memurlar sür'atle hareket ederek *Reşid* ağzında bunlara yetiştiler; bereket ki rüzgâr hareketlerine mâni olmuştu; iki taraf arasında çarpışma oldu, sultanın adamları Murad'ın tüccar kıyafetinde gönderdiği askerlere galebe ettiler ve hepsini yakalayıp *Kahire*'ye getirdiler.

Melik Eşref Barsbay, evvelâ çocukları kaçıran köleyi ikiye biçirmek suretiyle katletti; diğerlerinin bir kısmını öldürüp bir kısmının da ellerini kestirdi; Şehzade Süleyman'ı evvelâ kendi sarayının bulunduğu *Kal'atü'l-cebel*'deki kale burçlarından birinde hapsedti, sonra afvederek yine eskisi gibi oğlunun yanına eski yerine gönderdi.

Sultan Barsbay, bir müddet sonra evlilik çağına gelmiş olan Hund Şehzade'yi hükümdar âilesine mensub olduğu için büyük Emîrlerinden birisine vermek istedi; fakat sonra bundan vazgeçerek vefatından az evvel kendisi nikâhladı ise de, zifaf olmadan 841 H.-1438 M. de Barsbay vefat etti²⁰. Barsbay onu Hundatlar arasına katmış ve kendisine Hund Şahzade denilmişdi²¹. Şahzade Süleyman, 841 H.-1437 M. senesine kadar Memlûk sarayında yaşadı ve o tarihte müverrih İbn-i Takri-Berdî'nin tahmin ettiği üzere onbeş yaşında ve Barsbay'dan az evvel vefat etti²².

²⁰ *Ibn-i Ayas, c. II, s. 32.*

²¹ Memlûk sultanlarının şer'an almalarına müsaade edilen dört nikâhlısına (Hundat) denilir. Müstefreşelere bu unvan verilmezdi. Şu halde Fatma Şahzade, Barsbay'ın dört nikâhlısından birisi idi.

²² المنهل الصافي والمستوفى بعد الواف *Elmenhelü's-sâfi ve'l-müstevfi bâde'l-vafî* isimli eserinde *İnb Tanrı Berdi*, Süleyman ile kardeşinin kaçırılmalarını şöyle anlatıyor (*Nur-ı osmaniye nüshası 3428 varak 339*) :

سليمان بن ارخن بن محمد كرشجي (چلبى محمد) بن عثمان - كان جده محمد كرشجي ملك بلاد الروم الى ان مات
محمد [فلما توفي] كرشجي قبض عمه مراد بك بن كرشجي على اخيه ارخن بك اعنى والد المذكور وحبسه سمله ومنعه
الزواج خوفاً من ان يعقب قدس له جاريه فاولدها سليمان هذا واخته خوند شاهزاده ثم مات ارخن فربسليمان

Hund Şahzade henüz kız olarak dul kalmıştı; sonra yeni sultan olan Melik Zâhir Çakmak onu nikâhladı ve Hund Şehzade'nin Çakmak'dan birkaç çocuğu oldu ise de yaşamadılar; bunların büyükleri olan Ahmed adındaki oğlu yedi yaşında idi. Şahzade'nin bu, Ahmed'den başka üç oğlu daha olup 853 Saferin birinci çarşamba günü (26 Mart 1449) taundan ölmüşlerdir²³.

Melik Zâhir Çakmak, 854 Zilkade ayının yirminci cuma günü (25 Aralık 1450) Hund Şahzade'yi boşadı²⁴ ve iddeti olan zamanı geçirmek üzere sultan odalarından birinde oturmasını ve bu müddet dolduktan sonra şehirdeki kendi evine gitmesini emreyledi²⁵. Gününü dolduran Hund Şahzade, *Cevderiyye*'deki evine gitti. Şahzade Hatun daha sonra mukaddeme tü'l-ülûf denilen binler ümerasından *Sahib ü'l-huccab* Barsbay Bücaşî isminde biriyle evlendi; ondan evlâdı olmadı ve epey hasta yattıktan sonra 859 Receb 1455 temmuzda otuz yaşını geçkin olduğu halde vefat

هذا ملوك ابيه ومعه اخته شاهزاده وقدم بها على الملك الاشرى بر سبای بالديار المصرية فاکرمهمها الملك الاشرى وضم سليمان هذا الى ولده الملك العزيز يوسف وجعل اخته شاهزاده في الحرم السلطانية فاقام على ذلك سنين الى ان بدار الملوك المذكور ان يأخذ سليمان هذا واخته ويقرهما الى البلاد الروم للمال وعده من بعد ملوك الروم بها بجزائيل ليتوصل الى ثم رشيد ويركب بهم في القراب المعتدليم ففطن السلطان بعد خروجهم من القاهر فشق عليه ذلك وبعث في اثرهم جماعة من الخاصكيه والمهاليك السلطانية عاده فواقوهم من قم رشيد وقد عاق بهم الرجوع عن الخروج الى البحر الملح فاقتتل القرقيقان قتالا شديداً الى ان انكسر اعوان سليمان هذا وظفروهم واعيد الى القاهره فوسط السلطان الملوك الذي قربه وبأخته وقطع ايدى جماعة كبيرة وجلس سليمان المذكور بالبرج من قلعة الجبل فكان يوماً مهولاً الى الغاية لعل ما رأيت الملك الاشرى غضب في سلطنة يمثل هذا الغضب ودام سليمان محبوساً مدة يسيرة ثم اطلق وصار عند العزيز على عاذته اولاً ثم تزوج السلطان بأخته شاهزاده واستمر سليمان على ذلك الى ان توفي بالطاعون في سنة احدى واربعين وثمانماية وسنة نحو خمس عشر تخميناً رحمه الله وشاهزاده المذكور تزوج بها الملك الظاهر چقمق بعده موث زوجها الاشرى واستولدها عدة اولاد الى ان طلقها في سنة خمس وخمسين وثمانماية «

²³ Havadis'üs-dühur Zeyli's-sülûk (İbn Tanrı Berdi) Aya-sofya Kütüphanesi numara 3185, s. 109.

« سيدى احمد بن السلطان الملك الظاهر چقمق في يوم الاربعاء اول صفر وهو في السابعة وامة خوند شاهزاده بنت بن عثمان متملك ببلاد الروم ومات لملك الظاهر في هذا الطاعون ثلثه ذكر آخر وشقيقة احمد هذا وبنت اخرى ذكرناهم في وقته فيمن تقدم رحمهم الله «

²⁴ İbn Tanrı Berdi *El-menhelü's-sâfi* isimli eserinde 855 senesinde Melik Zâhir Çakmak'ın, Şehzade'yi boşadığı yazılıyor ise de *اندھور* ise de *Havadisü'd-dühûr* adlı kitabında bunu 20 Zilkade 854 (25 Aralık 1450) olarak tasrih ediyor. Belki birinci eserinde saraydaki iddetini bitirip oradan ayrıldığı tarihi hesaba katmıştır (*Havadisü'd-duhûr*, s. 164) fakat yine *Havadisü'd-duhûr*'da (s. 361) bu defa 853 de boşadığını beyan ediyor. Fakat vekayi kısmında 854 Zilkadesinin yirminisinde boşadığını zikretmesi sebebiyle metinde o tarihi gösterdim.

²⁵ *Havadisü'd-duhûr*, s. 361.

etti²⁶. Şahzade Hatun, Çakmak'ın nikâhı altında iken 17 Şevval 850 ve 5 Ocak 1447 perşembe günü hacca gitmişti²⁷.

Şahzade Hatun vefat edince, pek çok mal bırakmıştı; bunlar arasında onbeş bin mısır altını kıymetinde *شددجين مرصع* Şedd-i Cebin-i murassâ, yani murassâ alınbağı da vardı. Varisleri olarak annesi ile kocası ve bir de amcazadesi (müverrih Şahzade'nin babasını Çelebi Mehmed'in oğlu zanniyle böyle yazmıştır) bilâd-ı Rum sahibi Mehmed Bey İbn-i Osman (Fatih Sultan Mehmed) vardı. Şahzade Süleyman ile Şahzade'nin *Mısır*'a kaçtıktan sonra bunların Memlûk sarayındaki vaziyetleri, İkinci Murad'ın bunları istemesi ve talim ve terbiyeleri hakkında Ebü'l-mehasin Yusuf İbn-i Tanrı-Berdî'nin *حوادث الدهور* Havadisü'd-dühûr isimli eserinde Şahzade Hatun'un vefatı dolayısıyla daha fazla malûmat olduğundan o kısmın arapça metnini aynen buraya naklediyorum²⁸ :

«توقيت خوند شاهزاده بنت الامير ارخن بك بن محمد كرشجي بن يلدرم بايزيد بن عثمان الرومية الاصل والمولد المصريه والمنشا والوفاة في اوآخر شهر رجب وكانت قدمت مع اخيها سليمان من بلاد الروم الى الديار المصريه فاكرمها الملك الاشرف برسباى وانزلها بقلعة الجبل في الدورالسلطاني سنين الى حسس بعض الاروام لتولى تربيتها المهرب بهما الى بلادالروم واستعدوا لذلك وحضر شين الى ثغر رشيد مشحون بالذات والمقاتله لاخذهم في الباطن و الظاهر في زى التجار ولازال اللالا يترقب الفرصة حتى امكنه ذلك واخذهما من وسط القلعه وذهب بهما الى الثغرمذكور ولم يبق الا نزلها في الشين وسفرهما وكان عند نزلها بلغ السلطان الملك الاشرف ذاك فعظم عليه هروبهما على هذا

²⁶ *Havadisü'd-duhûr*, s. 361.

²⁷ «في يوم الخميس سابع عشر... زوجة السلطان اخوند انته ابن عثمان وكذا حج رفيقاً لهما...» 850 Şevval = التبر المسبوك في ذيل السلوك = *Et-tibr-i'l-mesbûk fi zeyli's-sülûk* (Sahavî) *Ayasofya Kütüphanesi numara 3113*, s. 293.

²⁸ *Havadisü'd-duhûr zeyli's sülûk*, s. 361. Bu kısımda olmayan bazı malûmatı müverrih *Menhel-i safi* isimli eserinde vermiştir.

الوجه فان مراد بك بن عثمان متملك بلاد الروم ارسل الى الاشرف يطلبها غير مرة فامتنع الاشرف من ارسالها لثلا يقتل سليمان هذا خوفاً على مملكته على جارى عادتهم من قتل اخوتهم واقاربهم وكان ابن عثمان يخاف من سليمان هذا ليأخذه اعداؤه ويقاتلون به فوق ذلك من غير رضى الاشرف وصار الاشرف متحيراً هل الذى اخذهما من اعداء ابن عثمان ام مكيدة من ابن عثمان حتى يظفر بسليمان هذا واخته شاهزاده المذكورة فندب الاشرف فى الحال عسكرياً من خاصكيه فى اثر القوم الى ان ادركوهم بئغر رشيد وقد منعوا من السفر لعدم الرياح فوق بين الطائفتين قتال عظيم انتصر فيه عسكر السلطان واخذت الاروام وسليمان واخته شاهزاده المذكورة وعادوا بالجميع الى الديار المصرية فابعد الملك الاشرف فى الاروام وقتل منهم جماعة وقتل ايدى جماعة كبيرة واعاد سليمان واخته هذه الى مكانها الى ان مات سليمان بالطاعون فى سنة احدى واربعين [وثمانماية] واما شاهزاده هذه فانها لما كبرت اراد تزويجها ببعض اكابر الامراء لكونها من اولاد الملوك ثم تزوجها هو ودامت عنده من جملة الخوندات مدة يسيرة مات الاشرف فتزوجها بعد الملك الظاهر چقمق واستولدها عدة اولاد. ثم طلقها بعد سنة ثلاث وخمسين ونزلت دارها بالجودريه الى ان تزوجها الامير برسباى البجاشى احد مقدى الالوف بالقاهرة فدامت عنده الى ان مرضت وطال مرضها حتى ماتت فى التاريخ المذكور [٨٥٩ رجب] وسنها ينف على ثلاثين سنة وخلفت مالا كثيراً من انواع الاقمشة من جملة ذلك شد جبين نطاق قيمته خمسة عشر الف دينار مصرية وقس على هذا وخلفت من المورثة والدتها وزوجها لا غير مع بن عمها محمد ابن عثمان متملك بلاد الروم رحمها الله تعالى » 29

²⁹ Arapça metnin tercümesi :

“Biraderi Süleyman’la beraber *Mısır*’a gelen ve Memâlik-i Rum’da doğup

Bunlardan başka Memlûk sultanlarına iltica etmiş olan diğer Osmanlı şehzadeleri de vardır. Bunlardan birisi babasına darılarak 915 H.-1509 M.de *Kahire*'ye gelmiş olan *Teke* (Antalya) valisi İkinci Bayezid'in oğlu Şehzade Korkut olup bir buçuk seneye yakın *Kahire*'de bulunarak sonra babasıyla barışıp yine eski sancağına dönmüştür. Melik Eşref Sultan Gavri zamanında Korkud'un *Kahire*'ye gelişi ve kendisine gösterilen fevkalâde ikram hakkında İbn-i Ayas'ın = *بدائع الزهور في وقایع الدهور* Bedaiu'z-zuhur fi vekayi id'd-ühur isimli eserinde malûmat vardır. Korkud'a dâir ayrıca bir tetkik neşredeceğimden burada ondan bahsetmeyeceğim *Kor'kuddan* başka memluk sultanına iltica edenlerden diğerleri de İkinci Bayezid'in oğullarından *Amasya* valisi Şahzade Ahmed'in üç oğlu Alâüddin, Süleyman ve Kasım Çelebiler'dir.

Mısır'da tavattun eden Hund Şahzade Bint ü'l-emir Orhan Bey bin Mehmed Kirişçi İbn-i Yıldırım Bayezid İbn-i Osman (859) senesi) Receb ayının sonlarında vefat etti. Bunlar *Mısır*'a geldikleri vakit Melik Eşref Barsbay, bu hatuna ikram ile kaledeki sultan odalarına kondurmuş ve senelerce orada kalmıştı. Bunların terbiyelerine tahsis edilen muallim lalalara bazı Rûmiler (Osmanlılar) bunları bilâd-ı Ruma kaçıрмаğı teklif etmişler ve bunun için hazırlanarak *Reşid*'e zahiren tüccar kıyafetinde ve hakikatte bunları kaçırmak için yiyecek ve içecekleriyle dolu bir gemi ile gelmişlerdi; çocukların lalası da fırsat beklemekte imiş. Lala (bunları *Mısır*'a getiren köle) fırsat düşürerek çocukları kaleden (hükümdarın sarayı burada idi) alıp *Reşid*'e götürmüştü. ve hemen gemiye binip hareket işi kalmış. Bunların kaleden indikleri Sultan Melik Eşref'e bildirilmiş ve bu hal sultana çok ağır gelmiştir. Çünkü bilad-ı Rum sahibi Murad ibn-i Osman mükerreren Melik Eşref'e adamlar gönderip bunları istemişti. Fakat sultan, bunların kardeşlerini ve akrabalarını saltanat iddia eder diye korktukları için öldürmek âdetlerine binaen Süleyman'ı da öldürür korkusuyla bunları göndermemiştir. Osmanoğlu, bu şehzadeyi, düşmanlarının elde ederek kendisine karşı çıkarıp muharebe etmelerinden korkardı. Yukarıdaki hâdise Eşref'in rızası hilâfına vukua geldi ve Melik Eşref bunları kaçırınların Osmanoğlu'nun düşmanlarından birisi midir, yoksa bunları elde etmek için Osmanoğlu birlik midir? diye bunu tayinde hayrette kaldı.

Bu hal üzerine Melik Eşref, derhal bunların arkasından kendi maiyeti hasekilerinden ve kölelerinden bir miktar kuvvet gönderdi. Hasekiler bunları *Reşid*'de yetiştiler. Rüzgâr olmadığından hareket edememişlerdi; iki taraf arasında mukatele oldu. Sultanın askerleri galip geldiler; Rumîleri ve Süleyman ile kız kardeşi Şahzade'yi alıp *Kahire*'ye getirdiler. Sultan bu Rumîler hakkında bedi bir muamele yaptı; bunların bir kısmını öldürdü, bir kısmının da ellerini kesti. Süleyman'la hemşiresini kendi mekânlarına iade etti. Süleyman 841 senesinde tâundan vefat etti; Hund Şahzade ise büyüyünce Melik Eşref anı evlâd-ı mülûk-

Bunlar, Yavuz Sultan Selim'in hükümdar olmasını müteakib *Mısır*'a kaçmışlardır. Alâüddin, Sultan Ahmed'in ikinci oğlu olup yeni cülûs etmiş olan Sultan Selim'in henüz *İstanbul*'da bulunduğu sırada *Bursa* havalisini işgal eylemiş ise de³⁰ pâdişahın o tarafa geçmesi üzerine kaçmış, Yavuz'un sevkettiği kuvvetler *Amasya*'yı işgal eylemeleri üzerine Şehzade Ahmed, evvela Memlûk devletine aid olan *Darende* hududuna gelmiş oradan Sultan Melik Eşref Kunsugavri'ye mektup yazarak biraderi Selim'in saltanatı babasından zorla alıp anı *İstanbul*'dan çağırıldığını ve babasının hastalanarak *Sazlıdere*'de vefat ettiğini ve şayiye göre vefatının biraderi tarafından olduğunu ve babası hak emrine vardysa bir babasının da Sultan olup bunu bildirmek için Gazanfer adındaki adamını gönderdiğini arzetmiştir (Topkapı Sarayı Arşivi No 6715/15). Sultan Ahmed Sultan Gavri'den muvafık cevap alamayınca—ki bir vesikaya göre biraderiyle barıştırılması için Sultan'ın tavassutunu rica etmişti— Safevîye hükümdarı Şah İsmail'in elinde bulunan *Doğu Anadolu*'ya ve yukarıda adı geçen üç şehzade de ayrı ayrı zamanlarda *Suriye*'ye kaçmışlar ve oradan *Kahire*'ye gelmişlerdir (918 H.- 1512 M.)

Bunlardan Süleyman (6 Zilkade 918 ve 13 Ocak 1513) de *Kahire*'ye gelerek Sultan Kansu Gavri buna ikramda bulunmuş, kendi elbiselerinden samur sof sâlâri giydirmiştir. Süleyman Bey babasının, Selim Şah'tan kaçtığını ve onun da gelmek istediğini

den olduğu için büyük emirlerinden birisine tezviç etmek istedi, sonra kendisi aldı ve bir müddet hundattan olarak nezdinde kaldı, sonra Melik Eşref vefat etti ve Melik Zâhir (Çakmak) onu nikâhladı, andan birkaç çocuğu oldu ve 853 senesinden sonra boşadı, o da *Cevderiyye*'deki evine gitti. Bilâhare Şahzadeyi *Kahire*'deki mukaddem-i ülûftan Emir Barsbay Bûcaşı nikâhladı. Sonra hastalanarak uzun müddet yattı ve nihayet otuz yaşını geçkin olarak tarih-i mezkûrda vefat etti; envâi kumaştan birçok mal bıraktı. Bunlar arasında onbeş bin Mısır dinarı kıymetinde murassâ bir alın bağı vardı; veresiyesi annesi ve kocası ve bir de amcazadesi *Bilâd-ı Rum* hükümdarı Mehmed İbn Osman idi".

³⁰ Sebeb-i takrir oldur ki Sülaletü's-selatîn-i'l-izam Sultan Alâüddin mahrusa-ı *Bursa*'ya Azab için [Azab, hafif yaya askeri] salduğı avarız akçesinden Cuma günü muctemi olup fetret vaki olıcak mumaileyh Sultan Alâüddin adamları elinden düşüp (8 Rebi-u'l-âhir sene 918) *Bursa* Serî mahkemesi sicillerinden 917-918 senelerine ait sicil varak. 175.

fakat sonra İsmail Sufî yani Şah İsmail tarafına gittiğini söylemiştir ³¹. *Kudüs*'ü ziyaretten sonra yine o ayın onyedinci günü Şehzade Ahmed'in diğer oğlu Alâüddin de *Kahire*'ye gelmiştir ³². Bunlardan Süleyman ancak üç buçuk ay ve Alâüddin Bey de dört ay kadar yaşamışlar ve her ikisi de taundan vefat etmişlerdir (919 h. 1513 m.). Memlûk Sultanı her iki şehzadenin de cenazelerinde bulunmuş, kefaretları için ıskat yapmış Büca sî'nin türbesine yan yana defnettirmiştir.

Süleyman Bey'in cenaze merasimi şöyle olmuştur :

Süleyman'ın cenazesi, bir zaman amcası Korkud'un oturduğu *Bulak* köşkünden alındı; Sultan Gavri onun cenazesi önünde kefareti olan ıskat yaptırdı; şehzadeye mahsus olan atları kuyrukları kesik ve eğerleri tersine çevrilmiş olduğu halde Türkler'in âdeti üzere cenazesinin önünde yürüttü, tabutunun üzerine sarıgını koymuşlar ve yaylarını kırarak tabutunun üstüne vazetmişlerdi. Sultan, kaleden inerek cenaze namazını kıldı. *Bulak*'tan beri cenazenin önünde yürümeyen ümerayı tekdîr etti; sonra bunu sahrada *Bücasi* türbesine defnettiler. Şehzade Süleyman'ın vefatından yirmi gün sonra da (8 Rebiülevvel 919 ve 14 Mayıs 1513 cumartesi günü) Alâüddin de taundan vefat etti; sultan onun da namazında bulundu ve biraderine yaptığı gibi kefareti yapılarak aynı türbeyeye kardeşinin yanına defnettirdi ³³.

³¹ *Ibn-i İyas*, c. IV, s. 289 « ٩١٨ ذآلقعهه ٦ وفي يوم الخميس سادسه حضر الى الابواب حضر الى الإيواب « الشرفيه احد اولاد احمد بيك ابن عثمان ملك الروم وهو شخص يسمى سليمان بيك فلما حضر اكرمه السلطان والبسه سلارى صوف بصمور من ملايسه وقيل ان والده احمد بيك فر من اخيه سليم شاه الذى تولى على مملكة الروم وقصد انه يحضر الى عندالسلطان فبداله من بعد ذلك امر فتوجه الى عند شاه اسمعيل الصوفى وحضرايته الى عندالسلطان فما انشرح السلطان لذلك وخشى ممايأتى من هذه الحركة. »

³² *Ibn-i İyas*, c. IV, s. 291 « ومن الحوادث فى غيبة السلطان قد حضرالمقر علاءالدين بيك اخو سليمان بيك اولاد المقرالشهابى احمد بن السلطان ابو يزيد بن عثمان ملك الروم توجه الى زيارة بيتالمقدس فلم يحضر صحبتبه اخيه سليمان بيك لماحضر فاتزلوه عندما حضر فى بيت الانا بكى تميز الذى عندالقبوالى ان يحضرالسلطان... »

³³ *Ibn-i İyas* (بدائع الزهور فى وقائع الدهور) c. IV, s. 303, sene 919 Safer 18 pazar günü « توفى الرئيس الاميل المريق وهو سليمان بيك بن احمد بيك بن السلطان ابو يزيد بن عثمان ملك الروم فلما بلغ السلطان وقاته تأسف عليه فانه كان حسن الشكل جميل الهيئة وكان حضر الى مصر فراراً من عمه سليم شاه لما تولى على مملكة الروم وقد تقدم القول على ذلك فتوفى ببولاق فى المكان الذى اتزلوه به فاخرجت جنازته من هناك ومات بالطاعون فصنع له السلطان كفارة قدام جنازته واخرجوا قدام جنازته خيوله وهى مقصودة الاذئاب وقد اقبلوا سروجهما ووضعوا عمامته على نعشه وكسروا اقواسه ووضعوا على نعشه وهذه على طريقه بلادهم فقتل السلطان وصلى عليه وعتب الامراء الذى لم يحشوا قدام جنازته من بولاق ثم توجهوا به الى الصحراء فدفنوه فى تربة البجاسى. »

Şehzade Ahmed'in katlinden sonra onüç yaşındaki Kasım adındaki oğlunu lalası kaçırarak gizlice Haleb'e getirmiş ve orada bulunmuşlardı. Yavuz Sultan Selim'le, Kansu Gavri'nin arası açılıp vaziyet iyice gerginleşince, Memlûk Sultanı Haleb'te bulunan Kasım'ı gizlice Kahire'ye getirtmiş ve Yavuz'la muharebe etmek üzere Şam'a hareket edince, şehzadeyi bir maksad-ı mahsusla beraberine almış ve Hama'da bırakmıştı (922 H.-1516M.)³⁴. Memlûk Sultan daha sonra Kasım'ı Merc-i Dâbık muharebesine takaddüm eden günlerde Haleb'e getirterek onun Osmanlı şehzadesi olduğunu ilân eyledi. Bu suretle Şehzade Kasım, Yavuz'a karşı Osmanlı tahtına namzed, rakib olarak ortaya çıkarılmış kendisine kırmızı ipekten yapılmış saltanat sancığı verilmişti³⁵. Kansu Gavri'nin mağlûb olarak vefatı üzerine Şehzade Kasım Mısır'a kaçmış, Sultan Tomanbay'la beraber Matariyye vakasında bulunmuş, Tomanbay'ın yakalanarak asılmasından sonra Kasım da saklanmış ve aranmış ise de bulunamamış Buhayre'nin üst tarafındaki Cebel-i Ahdar tarafına gitmiş ve sonra unutulmuştu³⁶. Sultan Selim'in Mısır'dan dönüşünden

« وفي يوم السبت ثامنه 8 جمادى الأولى سنة 919 Rebiulevvel 8 cumartesi تامنه 8 جمادى الأولى سنة 919 Rebiulevvel 8 cumartesi
توفي الرئيس الاصيل العريق علاء الدين على بيك اخو سليمان بيك بن احمد بيك بن السلطان ابو يزيد بن عثمان ملك
الروم وقد تقدم ذكر وفاة اخيه سليمان فتبعه اخاه علاء الدين على بيك وكان تراجعا بمصر وماتا بالطاعون فلما
بلغ السلطان وفاته نزل فصلى عليه ومشت الامراء قدام نعشه واخرجوا قدامه كفارة كما فعلوا باخيه سليمان ودفن
على اخيه بالصجراء »

³⁴ *Ibn-i İyas* c. V, s. 47, sene 922 Cemaziyel evvel: « وفي جمادى الأولى خرج الأمير :
ما مای الصغیر المحتسب وسافر ولحق بالسلطان وخرج حجتہ شخص صبی صغیر عمره نحو ثلاثة عشر سنه وهو يقال له
قاسم بن احمد بك بن ابی يزيد بن عثمان وكان عمه سليم شاه بن عثمان لما قتل اخاه احمد بك ففر ابته قاسم هذا هو
وللاه ودخل الى حلب في الخفیه ، فلما بلغ السلطان ذلك احضره الى مصر في الخفیه واقام بها الى ان خرج السلطان
الى البلاد الشاميه فاخذہ صحبتہ ليليلج بذلك مقاصده فلم يقد من ذلك شيئا »
« ثم ان السلطان ارسل خلف قاسم بك بن احمد بك بن عثمان سنة 922 Receb. 562
عثمان الذي خرج من مصر صحبتہ السلطان كما تقدم وكان السلطان لما توجه الى حلب ترك قاسم بك في حماه فطلبه
واخلع عليه واشهر امره بحلب »

³⁵ *Merc-i Dâbık* muharebesi vaziyetinde Sultan Kansu Gavri'nin etrafında ipekden sarı keseler içinde kırk mushaf bulunuyordu; her biri eşraftan birinin yanında idi. Bu mushaflar arasında Osman İbn-i Affan hattıyla olan mushaf da vardı. Sultanın etrafında bir takım dervişlerde vardı. Seyyid Ahmed El-Devî halifesi kırmızı bayraklarla, Eşraf-ı Kadiriyye yeşil bayraklarla Seyyid Ahmed İbn-i ür Rufai halifesi halife bayraklarıyla (yani siyah) Seyyide Nefise hadimi Şeyh Afîrüddin siyah bayraklarla küçük yaşta olan Kasım İbn-i Ahmed İbn-i Osman da halifenin hizasında durmuş ve başucuna kırmızı ipek sancak çekilmişti

sonra Kasım bazı kölelerinin haber vermesi üzerine 17 Muharrem 924 de (29 Ocak 1518) *Berkiyye* mevkiinde yakalanarak zindana konulmuştur: bunun üzerine *Mısır* valisi Hayır Bey, şehzadenin yakalandığını ve yapılacak muameleyi henüz *Şam*'da bulunan pâdişaha arz etmek istemiş ise de ümeradan Faik Bey, *Mısır*'daki Türkler bunu duyarlarsa hepimizi öldürürler dedikinden gece boğularak *Kahire*'de bulunan Osmanlılar davet edilip hüvviyeti tesbit edildikten sonra dellâllarla vefatı îlân edilmiş ertesi günü *Bücasî* türbesinde biraderlerinin yanına defnedilmiştir. Öldüğü zaman henüz onyediyedi yaşlarında kadar yakışıklı bir genç idi; başı kesilerek *Şam*'da bulunan Sultan Selim'e gönderildi ³⁷.

« .. وكان الصبي قاسم بك بن احمد بن عثمان المقدم ذكره واقفا باه زاه الخليفة وعلى رأسه صنجق حرير احمر »
diğer bir yerde de Kasım'ın kırmızıdan başka yeşil sancağı da olduğu yazılıyor.

İbn-i İyas, s. 67 ve 230.

« .. وسافر قاسم بك هذا صحبته الملك الأشرف فانصوه الغورى c. V, s. 230
الى حلب وصنع له یرق وسنجح حافل وجعل له صنجق حرير اخضر واحمر كما هي عادة ملوك الروم وحضر الوقعه الذي كانت في مرج دابق، فلما فقد السلطان الغورى وجرى ماجرى رجع قاسم بك صحبة الامراء الى مصر وصار معظما عند السلطان طومان باى وحضر معه في الوقعة التي كانت بالمطرية فلما انكسر السلطان طومان باى هرب معه الى جهة الصعيد فلما اتفق طومان باى هو وابن عثمان في الجزيرة بالقرب من وردان وانكسر طومان باى وهرب فلما قبضوا عليه وشنق اختفى قاسم بك ولم يعلم له خبر مدة طويلة .. »

³⁷ Bunun ölümü hakkında İbn-i İyas'dan aşağıdaki tercümler yapılmıştır: Sultan Selim gece gündüz Kasım'ı aklından çıkarmazdı. İbn-i Osman'ın askeri Sultan Selim'in aleyhine hareket edip Kasım'ı hükümdar yapmak isterlerdi. Tom an bay vakasında şayi oldu ki Kasım Bey urban- dan bazılarıyla *Cebel-i ahdar* tarafına gitmiş sonra unutulmuştu. İşte ayın 17 inci cuma günü kölelerinden bazılarının gammazlığı üzerine *Berkiyye*'de tutuldu. Gümüş Boga ile, Canım hamzavi, Kasım'ı almağa gittiler, Şehzade Kasım *Berkiyye* mevkiinde yakalandıktan sonra onu almağa gidenler elbiselerini soyup amamesini başından çıkardılar; kendisine bir siyah bornos giydirdiler; yüzünü de örttüler; sebebi de Osmanlıların bunun tutulup kaleye çıkarılmakta olduğunu anlayınca muhafızlarını öldürüp şehzadeyi almaları ihtimali idi; bu suretle büyük bir fitne çıkar ve Selim Şahın mülkünün zevaline sebebiyet verilir korkusu idi. İkindiden sonra akşama yakın bir vakitte bunu kaleye çıkardılar ve Melik-i Ümera (Mısır beylerbeğisi) Hayır Bey'e bildirdiler o da Havş-ı sultanî (etrafi kapalı havlu) dahilinde *Arkane* zindanına konulmasını emretti. Sonra Hayır Bey Emir Kayıt bay devadar ve Osmanlı ümerasından Faik, Sinan, Mustafa ve kale muhafızı Hayreddin Beylerle müzakere ettiler. Hayır Bey “zindanda bırakınız ve sultana bunun hakkında yapılacak işi sorunuz ve cevabı bekleyiniz” dedi; Fakat Faik Bey “bu doğru değildir; bu hayatta kaldıkça Türkler bizi basıp hepimizi öldürürler; büyük bir fitne olur” dedi. Bunun üzrine yatsı vakti olunca meşailiyi yani celladı gönderip zindanda boğdurdular. Cumartesi günü Kasım Bey'in cesedini zindandan çıkardılar, Havşdaki sedire koyup yüzünü açtılar; *Mısır*'da bulunan umum Osmanlıları çağırıp bu (*Kasım Bey İbn-i Ahmed İbni Osman mıdır?*) dediler, sağına, soluna

bakıp içlerinden büyük bir kısmı bunun Kasım Bey olduğuna şahadet ettiler.

Bundan sonra Hayır Bey, Şafii şeyhülislâmı Kemalüddin Tavil ve Hanefi şeyhülislâmı Trablusî'yi çağırttı ve bunların huzurunda Kasım Be'yi tanıdıklarının sahih olduğuna dair beyine [şahsi şahidlik, delil] ikame ettirilip mahzar yazdılar; sonra Kasım Bey'in tehezine başladılar; Havş-i sultanî önündeki tekkeye çıkardılar ve orada namazını kıldılar. Namazını Şafii kadilkuztı kıldırđı. Cumartesi günü erken Kahire'de (*Genç şehid Kasım Bey İbn-i Osman kaleden indirilecektir namazına hazır olunuz*) diye ilân edildi. Sonra Hayır Bey Kahire camilerinin hepsinde Kasım Bey'in gaib olarak cenaze namazının kılınmasını emretti. Bu tertip, halkın Kasım Bey'in ölümünü yakinen anlamaları içindi. Cenaze namazından sonra ümera nâşî omuzlarını aldılar ve a mamesini tabutunun üzerine koydular ve üzerine bir beyaz bayrak çektiler, Bücasi türbesinde akrabalarının (biraderlerinin) yanı na defnettiler. Cenazesi gayet kalabalık oldu ahali pek çok teessüf ettiler; yakışıklı bir genç olup on yedi yaşında kadar vardı; suçsuz yere zulmen öldürdüler, Mısır'daki bilumum Osmanlılar hümgür hümgür ağladılar. Derin bittikten sonra bunun başını kesip bir çekmeceye koyup bunu anbar kâhyası vasıtasıyla Şam'da bulunan Sultan Selim'e gönderdiler (*İbn-i İyas c. V, s. 230 ilâ 232*).

• وكان السلطان سليم شاه حاسبا حاسبه ليلا ونهارا وكان عسكر ابن عثمان قصدهم المخامرة عليه والتوجه الى قاسم بك وقد اشيع بين الناس انه لما هرب بعد كسرة طومانباى توجه مع بعض العربان الى نحو الجبل الاخضر الذى باعلا البحيرة وكان قد نسى امره فلما كان يوم الجمعة تقدم ذكره اشاعوا انهم قد قبضوا عليه في مكان عند العطف بالقرب من البريقة وقد غمز عليه بعض غلمانه في ذلك المكان فتوجه اليه كشيئا والى القاهرة وشخص آخر يقال له جاتم الحزاوى شادالحسون [Anbar emini] بخدمة ملك الامراء خاير بك وهو دواداره الان فتوجهها اليه وقبضا عليه من ذلك المكان المذكور فلما قبضوا عليه عروه من اوابه وقلموه وعمامته والبسوه برنس اسود وغطوا وجهه وسبب ذلك انهم خشوا ان العثمانيه حتى بلغهم انهم قد قبضوا عليه وهو طالع الى القلعة فيخلصونه ويقتلون من معه وتثور بين العثمانيه فتنة عظيمة وتكون سببا الى زوال ملك سليم شاه ابن عثمان فلما طلعا به الى القلعة بعد العصر قريب المغرب من يوم الجمعة فعرضوه على ملك الامراء خاير بك فرسم بادخاله الى سجن العرقانة الذى هو داخل الحوش السلطاني فادخلوه به واغلقوا عليه باب السجن . ثم اجتمع ملك الامراء خاير بك والامير قايشاى الدوادار ومن الامراء العثمانيه فابق بك وسنان بك ومصطفى بك وخيرالدين بك نايب القلعة فلما اجتمعوا ضموا مشوره في امر قاسم بك . فقال ملك الامراء خاير بك دعوه في السجن وارسلوا كاتبوا الخندكار في امره وانتظروا الجواب فيما يرسم به فقال قايق بك هذا ماهو رأى حتى ما بات في قيد الحياة تدخل علينا الترامة وتقتلنا عن آخرنا وتقم فتنة كبيرة . فلما دخل وقت العشاء احضروا المشاعلى ودخلوا عليه وهو في العرقانة فحنقوه بها وكان اخرالمهديه . فلما اصبح يوم السبت ثامن عشره [14 Muharrem 924] اخرجوا قاسم بك من العرقانة وهو ميت وارقدوه على مصطبة بالحوش وكشفوا عن وجهه وارسلوا خلف العثمانيه قاطبه حتى راوه فقالوا لهم هل هذا قاسم بك بن احمد بك بن ابى يزيد بن عثمان فصاروا يلقبوه باطنا وظاهرا ثم شهد منهم جماعة كثيرة ان هذا هو قاسم بك بن احمد بك بن عثمان فعند ذلك ارسل ملك الامراء خاير بك خلف قاضى القضاة الشافعى كمال الدين الطويل وقاضى القضاة الحنفى الطرابلسى وقامت عندها البينة بصحة معرفة قاسم بك هذا فكتبوا بذلك محضرا و ثبت على قضاة القضاة ثم انهم شرعوا في تجهيز قاسم بك ففسلوه وكفنوه واخرجوه الى قدام التكة التى بالحوش السلطاني فصلوا عليه هناك وكان الذى صلى عليه قاضى القضاة الشافعى وكان في يوم السبت باكرالنهار اطلقوا له مدرءا في القاهرة بان الصلاة على الشاب الشهيد قاسم بك بن عثمان ينزل من القلعة ثم ان ملك الامراء خاير بك اشهرالمناداء في القاهرة بان يصلى على قاسم بك بن عثمان في الجوامع صلاة الغيبة كل هذا حتى تحققوا الناس موته عن يقين فلما صلوا عليه بالحوش حملت الامراء نعشه على اكتافها ثم نزلوا به من سلم المدرج ووضعوا عمامته على نعشه ورفعوا عليه علم ايض ثم توجهوا به الى تربة البجاسى فدفنوه بها على اقاربه وكانت جنازته مشهودة وكثر عليه الاسف والحزن من الناس فانه كان شابا جميل الصورة حسن المنظر له من العمر نحو سبعة عشر سنة وقد قتل ظلما بغير ذنب وقد تناحرت عليه العثمانيه بالكاء . فلما دفنوه بالصحرا في تربة البجاسى . اشاعوا بين الناس انهم لما دفنوه ولحدوه قطعوا رأسه وضموها في علبة وتوجه بها هى والمخضر على يده جاتم الحزاوى شادالشون الى عند الخندكار بالشام هذا ما اشيع واستفاض بين الناس والله اعلم بصحة ذلك . « *İbn-i İyas, c. 5, s. 32, 223. Alman Müsteşrikler Cemiyeti neşriyatından, İstanbul devlet matbaası 1932.*

